

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

**«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»**

MAVZUSIDAGI XALQARO II MIY-AMALIY ANJUMAN

**«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»**

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

**“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”**

PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ANDIJON-2024. 10-IYUN

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN

«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”
PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE

2024-YIL 10-IYUN

ANDIJON – 2024

Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-yanvardagi “2024-yilga mo‘ljallangan xalqaro va respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 16-sonli buyrug‘i, shuningdek, mamlakat ilm-fani nufuzini yanada oshirish va xalqaro ilmiy-texnik hamkorlik ko‘lamini kengaytirishga qaratilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpozium, kongress, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlarni yuqori ilmiy va tashkiliy amaliy darajada samarali o‘tkazilishini ta‘minlash maqsadida Andijon davlat chet tillari institutida “Ingliz tili nazariy aspektlari”, “Ingliz tili va adabiyoti” hamda “Ingliz tili amaliyoti” kafedralari tomonidan “Zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazildi.

Mas‘ul muharrir(lar):

f.f.n., prof. S.O.Solijonov

Tahrir hay‘ati:

f.f.d.prof. D.A.Rustamov
f.f.d.prof. M.I.Umarxo‘djayev
PhD. dots. M.A.Qurbonov
f.f.d.prof. G‘.M.Xoshimov
f.f.d.prof. V.A.Vositov
PhD. dots. M.G‘.Xoshimov
p.f.n. prof. Sh.S.Alimov
PhD. G.M.Ibragimova
PhD. Q.Umrzakov
kafedra o‘qituvchisi N.Xamidov
kafedra o‘qituvchisi Z.No‘monova

Tahrir nashriyoti bo‘limi muharriri:

A.A.Xomidov

Ilmiy-amaliy konferensiya materiallariga oid mazkur to‘plam, tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishdagi innovatsion yondashuvlar hamda ulardagi dolzarb masalalarga bag‘ishlanligi bilan ahamiyatlidir.

Mazkur to‘plamdan respublika va xorijiy oliy ta‘lim muassasalarida hamda ilmiy-tadqiqot markazlarida faoliyat olib borayotgan olimlar, professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, magistrlar va iqtidorli talabalarning ilmiy maqolalari joy olgan.

To‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

Andijon davlat chet tillari instituti, 2024-yil

1. Азимова И.А. Ўзбек тилидаги газета матнлари мазмуний перцепциясининг психолингвистик тадқиқи: Филол. фан. номз. дис. автореф. – Тошкент, 2008. – 24 б.
2. Алпанова Ш. Нутқий фаолият жараёнидаги рухий ҳолатларнинг ўзбек тилининг турли сатҳ бирликлари воситасида акс этиши. Филол.фан.бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. – Фарғона, 2018.
3. Ahmadjonova O. Badiiy asar personajlari ruhiy va jismoniy holatlari tasvirining o'zaro uyg'unlashuvi (Asqad Muxtorning "Tug'ilish" va "Chinor" romanlari misolida). Filol.fan.falsafa doktori diss.avtoref. – Farg'ona, 2023.
4. Солижонов Й. Бадий нут поэтикаси. –Тошкент, 2023. –191 б.
5. Худойберганава Д. Матннинг антропоцентрик тадқиқи. – Тошкент: "Фан", 2013.
6. Юлдашева Д. Ўзбек болаларига хос оғзаки ва ёзма матнларнинг антропоцентрик тадқиқи. Филол.фан.доктори (DSc) дисс. – Фарғона, 2022.
7. Yarasheva N. Bolalar adabiyoti tilining lingvokognitiv, lingvopsixologik tadqiqi. Filol.fan.doktori (DSc) diss. – Samarqand, 2023.
8. Курбонова М. Ўзбек болалар нутқи лексиксининг социопсихолингвистик тадқиқи. Монография. –Тошкент, 2014.
9. Курбонова С. Бадий матнда шахс хусусиятларини ифодалаш. Филол.фанлари бўйича фалсафа док.дисс.автореф. – Фарғона, 2018.– 48 б.

ZAMONAVIY YO'NALISHLAR HAMDA ULARNING RIVOJLANISH ASOSLARI

Ro'zimurodova E'zoza Qulmamat qizi
Chirchiq davlat pedagogika unversiteti talabasi
Ilmiy rahbar Sh.D.Razakova
Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrasi
nemis tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Keyingi yillarda dunyo tilshunosligida tilni undan foydalanuvchi shaxsning nutqiy faoliyati, ruhiyati, ijtimoiy holati, yoshi, jinsi kabilar bilan bog'liq holda o'rganishga, tilning inson nutqiy faoliyati jarayonida kuzatiluvchi funksional imkoniyatlari tadqiqiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Buning natijasida o'tgan asrning oxirida tilni shaxs omili bilan bog'liq holda o'rganish metodologiyasiga asoslangan va o'ziga xos tahlil usullariga ega antroposentrik tilshunoslikning turli yo'nalishlari ajralib chiqdi.

Kalit so'zlar: antroposentrizm, lingvistika, antroposentrik paradigma, zamonaviy lingvistik matn, lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik, lingvistik semantika, pragmalingvistika,

Kirish. Hozirgi davrda tilshunoslik jadal suratlarda rivojlanib, o'z oldiga yangi muammolarni qo'ydi. Ana shunday muammolardan biri til tizimini antroposentrik paradigma asosida tadqiq etishdir. Tilshunoslik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, qiyosiy-tarixiy, sistem-struktur paradigmadan keyin paydo bo'lgan antroposentrik paradigma tilni undan foydalanuvchi shaxsning nutqiy faoliyati, ijtimoiy holati, ruhiyati, yoshi, jinsi kabilar bilan bog'liq holda

o‘rganishga kirishdi, ya’ni tilshunoslikda antroposentrik paradigmaning shakllanishi til egasi – so‘zlovchi shaxs omilini birinchi planga qo‘ydi.

Antroposentrizm (yunoncha “antropos” – “inson” so‘zidan olingan, lot. “sentrum” – “markaz”) - bu ilmiy yo‘nalishda uning asosiy muammosi olammarkazi bo‘lgan insondir. Antroposentrik ilmiy tadqiqotlarda inson va unga tegishli bo‘lgan barcha narsalar (jamiyat, tabiat, madaniyat, bilish va boshqalar) bir-biri bilan chambarchas bog‘liqlikda ko‘rib chiqiladi. Hozirgi kunda turli xil fanlar (falsafa, ekologiya, tilshunoslik, mantiq va boshqalar) insonni o‘zlarining tadqiqot obyekti bilan bog‘liq ravishda tadqiq qilmoqda. Shunga qaramay, inson faoliyatining barcha xilma-xilligi va mohiyatini, ularning bilish mexanizmlarini inson faoliyatining asosiy vositasi bo‘lgan tilsiz tushunish mumkin emas. Shuning uchun ham “til inson ruhlarining asosiy faoliyatidir, u boshqa barcha turdagi inson faoliyatining asosidir”. “Tillar tufayli millatlar asta-sekin o‘ylashni o‘rgandilar va fikrlash tufayli ular asta-sekin gapirishni o‘rgandilar. Til nafaqat aloqa vositasibalki u inson tabiatini anglashning o‘ziga xos kalitidir, millat qadriyatlarini saqlash vositasidir. [1;235] Har qanday xalqning uzoqyillik tarixiy rivojlanish davrida to‘plagan hayotiy tajribasi, boshidan kechirgan barcha narsalar va unga saboq bergan barcha narsalar, har xil sharoitlarda olga bilimlari kelajak avlodlarga til yordamida yetkaziladi. Til madaniy-tarixiy tajribani uzatish vositasidir va shuning uchun u tilda so‘zlashuvchilarni madaniy an‘analari bilan aniqlaydi. Til madaniy boylik va har qanday millat to‘g‘risida ma‘lumotni saqlash vositasi sifatida millatning tarixiy-madaniy o‘ziga xos xususiyatlarini ochib beradigan etnik madaniy birliklarda (iboralar, maqollar vaso‘zlar, epitet, metafora, metonimiya, ramz, taqqoslash va boshqalar) yanada yorqinroq amalga oshiriladi, uning dunyoqarashi va dunyoni anglashning o‘ziga xos xususiyatlarini ifodalaydi.

Keyingi yillarda antroposentrik tilshunoslikning turli yo‘nalishlari ajralib chiqdi. Kognitiv tilshunoslik, sotsiolingvistika, psixolingvistika, neyrolingvistika, pragmalingvistika, lingvokulturologiya, etnolingvistika, lingvopoetika, assosiativ tilshunoslik, kompyuter lingvistikasi kabi bugungi antroposentrik tilshunoslikning yo‘nalishlarida shaxs omili masalasi tadqiqot obyektining markazini tashkil etadi. Mazkur zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlarining paydo bo‘lishi haqida olim Sh.Safarov quyidagicha ta’kidlagandilar: “Fanlar, sohalar integratsiyasi – zamon talabi. Hozirgi kunda “yakka otning changi chiqmas”ligi aniq bo‘lib qoldi. Tilshunoslik ham o‘z yondoshlari bilan juftlashmoqda...”. [3;56]

Mazkur paradigma muammolari tadqiqiga bag‘ishlangan ishlardan bittasi “Matnning antroposentrik tadqiqi” (D. Xudoyberganova) nomli monografiyadir. Bunda antroposentrik paradigmaning yetakchi yo‘nalishlari: kognitiv lingvistika, lingvokulturologiya va psixolingvistikaga oid ma‘lumotlar va bilimlar asosida o‘zbek tilidagi matnlarning kognitiv-semantik, lingvokulturologik, psixolingvistik xususiyatlari ochib berilgan.

Shular bilan birgalikda, antroposentrik paradigma, uning mohiyati, umumiy tavsifi, o‘rganilish muammolari, o‘zbek tilshunosligiga kirib kelishi haqida so‘z yuritilgan, birinchilardan bo‘lib yaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlarga A.Nurmonovning “Mustaqillik davrida o‘zbek tilshunosligi taraqqiyoti” asarini, N.Mahmudovning “Tilning mukammal tadqiq yo‘llarini izlab” maqolasini kiritish

mumkin. Shuningdek, keyingi yillarda sotsiolingvistikaga (til va jamiyat munosabati) oid ko‘plab monografiya, qo‘llanma, dissertatsiya, maqolalar ham chop etildi. Jumladan, Sh.Usmanova v.b. larning “Sotsiolingvistika” nomli o‘quv qo‘llanmasi va A.Berdialiyevning “O‘zbek sinxron sotsiolingvistikasi” nomli darslik-qo‘llanmasida til va jamiyatning o‘zaro munosabati, tilning ijtimoiy vazifalari, kommunikatsiya, kummunikativ vaziyat, til siyosati, til me‘yori, variativlik va uning turlari, muloqot vositalari: adabiy til, dialekt, sotsiolekt, sleng, argo, jargon, koyne, sotsiolingvistikaning yo‘nalishlari, metodlari, billingvizm, interferensiya haqida keng ma‘lumotlar berilgan. Antroposentrik paradigma o‘zbek tilshunosligiga kirib kelgan yangi yo‘nalish bo‘lishiga qaramasdan oxirgi yillarda bu haqda ilmiy kitoblar ko‘paydi. Antoposentrik yo‘nalishning alohida sohalari – lingvokulturologiya, pragmalingvistika, sotsiolingvistika, etnolingvistika, kompyuter lingvistikasi bo‘yicha ham ko‘plab ilmiy adabiyotlar paydo bo‘ldi, dissertatsiyalar himoya qilindi. Ayniqsa, bugungi kunda kompyuter lingvistikasi jadallik bilan rivojlanmoqda, chunki hozirgi texnika asrida insonlar uchun kompyuter va mobil vositalar asosiy aloqa quroliga aylanib bo‘ldi.

Xulosa qilib aytganda, matn dastlab, asosan, semantik va sintaktik nuqtai nazardan tadqiq etilgan bo‘lsa, XXI asrda unga antroposentrik nuqtai nazardan yondashish kuchaydi. Matnga faqat til tizimi unsurlarining nutqqa ko‘chirilishi jarayoni mahsuli sifatida emas, balki ijtimoiy qimmatga ega bo‘lgan muloqot shakli, o‘zida muayyan intellekt egasining bilimlarini, lisoniy tafakkurini aks ettiruvchi mental qurilma sifatida qarala boshlandi. Demak, antroposentrik paradigmaning kirib kelishi bilan, inson roli, uning nutq paydo bo‘lishi va idrokidagi o‘rni belgilandi, tadqiq qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hakimov M. O‘zbek pragmalingvistikasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2013.B .234-235
2. Qurbonova M, Yo‘ldoshev. Matn tilshunosligi. – Toshkent: Universitet, 2014. – B. 10.
3. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. – Jizzax: Sangzor, 2006.B.56-59
4. Safarov Sh. Semantika. –Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013.B.8.

Suggestiv lingvistikaga xos tushunchalar haqida

**Yusupova Shahzoda Tohirjon qizi,
Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti
universiteti doktoranti**

Annotatsiya. Mazkur maqola suggestiv lingvistikaning yangi tilshunoslik tarmog‘i sifatida vujudga kelishini yoritish va ushbu yo‘nalishga xos tushunchalar – suggestiya, suggestor va suggerent kabilarni tahlil qilish masalasiga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: suggestiv lingvistika, suggestiya, lingvistika suggestiya, suggestor, suggerent.

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

16.	APPLICATIONS OF THE SEMANTIC- PRAGMATIC DISTINCTION Tuhtaeva Shahzoda Oktamovna	64
17.	SOTSIOLINGVISTIKANING METODOLIK JIHLTLARI Baxridinova Mutabarxon Adaxamovna	66
18.	ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF MODERN LINGUISTICS Ashirova Mashxura Bakjon qizi Sh.D.Razakova	68
19.	CONTEMPORARY ISSUES OF SOCIOLINGUISTICS Afra Khanam Adakhamova Malokhatkhon Nuriddin kizi	70
20.	DUNYO KONSEPTUAL MANZARASIDA VOQELIKNI AKS ETISHI Nasirova Muxayyo Kimsanovna	72
21.	YEVROPA VA ISLOM DUNYOSI XALQ TABOBATIDA GUMORAL NAZARIYA, UNDAGI ATAMALAR VA ULARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI No'monov Muhiddin	75
22.	PSIXOLINGVISTIKANING O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI TADQIQI M.Mamajonov	78
23.	ZAMONAVIY YO'NALISHLAR HAMDA ULARNING RIVOJLANISH ASOSLARI Ro'zimurodova E'zoza Qulmamat qizi Sh.D.Razakova	81
24.	Suggestiv lingvistikaga xos tushunchalar haqida Yusupova Shahzoda Tohirjon qizi	83
25.	TURKIY TILLAR ANTROPONIMIYASINING O'RGANILISHI Obobakirova Valizaoy Mamarasulova Feruza	87
26.	Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat, nutqiy akt va pragmatik ma'no munosabatlari xususidagi konsepsiyalar Uliqova Mavluda Sotvoldiyevna	89
27.	Lingvomadaniy kontsepsiyani tahlil qilish usullari Boltayeva Nargiza Raxmatovna	93
28.	YANGI SO'ZLARNING YARATILISHI VA SHAKLLANISHIDA KOGNITIV JARAYONLARNING O'RNI To'rayeva Maftuna Akbar qizi	97
29.	РОЛЬ И МЕСТО КОГНИТИВНО-КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОДХОДА КАК ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ М.Г.Хошимов	101
30.	DIALOGIK NUTQ VA MANIPULYATIV KOMMUNIKATSIYADA GENDERNING AHAMIYATI Tulanbayeva Shahnozahon Shavkatbekovna	104
31.	MODERN PROBLEMS OF SOCIOLINGUISTICS Murodova Jasminaxon Oybek qizi, Islomova Z	110
32.	Actual problems of general linguistics Tashkulova Feruza Islomova Zarina	113